

Juhlajulkaisu
Pekka Hallberg
1944 – 12/6 – 2004

Toimittajat

Risto Nuolimaa
Pekka Vihervuori
Hannele Klemettinen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300
f. (09) 604 668
sly@lakimies.org
www.lakimies.org

© 2004 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa
Pekka Hallbergin valokuva s. VII Heini Lehväslaiho

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-229-0

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004

Seppo Tiitinen

Hallituksen muodostaminen ja vuoden 2000 perustuslaki

Perustuslain kokonaisuudistuksesta yleisesti

Paineet ja tarpeet vuonna 1919 säädetyn Suomen Hallitusmuodon, Suomen keskeisimmän perustuslain muuttamiseen olivat yli 50 vuoden ajan vähäiset. Sen ja perustuslakien kokonaisuudistus yleensäkin oli vireillä varsinaisesti vasta vuodesta 1970 alkaen.

Suomen valtiosäännön uudistustyölle oli 1990-luvun ajan leimallista sen poikkeuksellisen voimakas eduskuntavetoisuus ja viime vaiheen yksimielisyys. Eduskunta edellytti usean valtiosäännön osittaisuudistuksen yhteydessä hallituksen jatkavan valtiosääntöuudistuksen valmistelua toisaalta valtioiden valtaoikeuksien tasapainottamiseksi ja siten eduskunnan aseman vahvistamiseksi ylimpänä valtioiden ja toisaalta tasavallan presidentin valtaoikeuksien parlamentarisoinniseksi. Perustuslakivaliokunta kiinnitti omalta osaltaan useassa yhteydessä 1990-luvun alkupuolella huomiota valtiosäännön sisäisen johdonmukaisuuden tarpeeseen ja määritteli lopulta tavoitteeksi, että vuonna 2000 Suomen perustuslait on koottu yhtenäiseen perustuslakiin.

Eduskunnan 4. kesäkuuta 1999 lopullisesti ja lähes yksimielisesti hyväksymä ja tasavallan presidentin 11. kesäkuuta 1999 vahvistama Suomen uusi perustuslaki tuli voimaan 1. maaliskuuta 2000. Uudistuksen päätavoitteena oli Suomen perustuslakien yhtenäistäminen ja ajanmukaistaminen. Uudella perustuslailla ei muutettu Suomen valtiosäännön perusteita, vaan pikemminkin korjattiin ja huollettiin valtiosääntöä sen nykyisistä perusteista lähtien. Uudella perustuslailla oli kuitenkin tarkoitus vahvistaa Suomen valtiosäännön parlamentaarisia piirteitä. Sen rakenneratkaisuissa otettiin huomioon myös ajan myötä tapahtuneet muutokset eri asiaryhmien yhteiskunnallisessa painoarvossa. Kansainvälisten asioiden merkitys oli yhdistymis- ja yleisen kansainvälistymiskehityksen johdosta olennaisesti kasvanut, minkä vuoksi kansainvälisiä suhteita ja Euroopan unionia koskeva perustuslakinormisto koottiin omaksi luvukseen perustuslaissa.

Perustuslain uudistuksella oli yksi sisällöllinen tavoite ylitse muiden eli tarkoitus vahvistaa Suomen valtiosäännön parlamentaarisia piirteitä. Tämän tavoitteen toteuttamisessa oli kaksi menettelytapaa. Toisaalta uudella perustuslailla lisättiin suoraan eduskunnan valtaoikeuksia ja poistettiin eduskunnan toimivallan rajoituksia. Tärkein tähän asiaryhmään kuuluva ja monien mielestä koko valtiosääntöuudistuksen merkittävin yksityiskohta oli eduskunnan aseman vah-

vistaminen valtioneuvoston muodostumismenettelyssä ja pääministerin valinnassa. Toisaalta uudistus tuki eduskunnan luottamuksen varassa toimivan valtioneuvoston asemaa suhteessa tasavallan presidenttiin, mistä hyvä esimerkki on valtioneuvoston myötävaikutuksen ja sitä kautta myös parlamentaarisen vastuukatteen vahvistaminen tasavallan presidentin päätöksenteossa.

Valtioneuvoston muodostamisesta ennen perustuslain kokonaisuudistusta

Vanhan Hallitusmuodon 36 §:n mukaan valtioneuvoston jäsenten tuli nauttia eduskunnan luottamusta. Valtioneuvoston jäseneksi presidentti kutsui eduskunnan eri ryhmiä kuultuaan rehellisiksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia. Lisäksi oikeusministerin ja vähintään yhden muun ministerin tuli olla lainoppinut eli oikeustieteellisen loppututkinnon suorittanut. Valtioneuvoston kokoonpanon merkittävästi muuttuessa eduskunnan puhemiestä ja eduskunnan eri ryhmiä oli kuultava tilanteesta sekä eduskunnan oltava koolla. Lisäksi valtioneuvoston oli annettava Hallitusmuotoon vuonna 1991 lisätyn 36 a §:n mukaan ohjelmansa tiedonantona eduskunnalle. Samoin oli meneteltävä valtioneuvoston kokoonpanon merkittävästi muuttuessa. Hallitusmuodon 36 a §:n sisältämä velvoite siirsi parlamentarismiin toteuttamisessa painopistettä niin sanotusta luottamuksen oletuksesta tosiasiallisen luottamuksen suuntaan, joka perustuu eduskunnan nimenomaiseen kannanottoon.

Parlamentaariseen suuntaan 1980- ja 1990-luvuilla kehittyneistä käytännöistä ja sitä vahvistaneista valtiosäännön muutoksista huolimatta vanhan Hallitusmuodon säännösten mukainen valtioneuvoston muodostamismenettely ei kuitenkaan johdonmukaisesti toteuttanut parlamentarismien periaatetta, jonka mukaan valtioneuvoston kokoonpanon tulee määräytyä mahdollisimman suoraan eduskuntavaalien tuloksen ja eduskunnan kokoonpanon perusteella. Eduskunnan säädännöllinen rooli valtioneuvoston muodostamisessa oli varsin rajoitettu. Hallitusmuoto mahdollisti presidentin hyvinkin itsenäisen ja aktiivisen toiminnan valtioneuvostoa muodostettaessa. Eduskunnalla ei ollut virallista mahdollisuutta ottaa kantaa valtioneuvoston kokoonpanoon ja hallituspohjaan ennen valtioneuvoston nimittämistä. Tuolloinen järjestelmä mahdollisti sellaisetkin hallitukset, joiden parlamentaarinen pohja oli varsin kapea tai jotka nojasivat yksinomaan presidenttiin (ns. virkamiesshallitukset).

Pääministeri Esko Ahon hallitus antoi 4. marraskuuta 1994 eduskunnalle esityksen ylimpien valtioelinten eräitä valtaoikeuksia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 285/1994 vp). Esityksen ensisijaisena tavoitteena oli eduskunnan aseman vahvistaminen ylimpänä valtioelimenä. Tähän ensisijaiseen tavoitteeseen liittyi voimakkaimmin ehdotus valtioneuvoston muodostamismenettelyn uudistamisesta. Tarkoituksena oli antaa eduskunnalle mahdollisuus päättää pääministerin henkilöstä. Hallitusneuvottelujen painopiste haluttiin siirtää menettelyn alkuvaiheessa eduskuntaan, jolloin samalla mahdollistettiin eduskuntavaalien tuloksen siihenastista välittömämpi vaikutus valtioneuvoston kokoonpanoon.

Uudistukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi ehdotettiin, että presidentti nimittäisi pääministeriksi henkilön, jonka eduskunta on annettujen äänten enemmistöllä valinnut tähän tehtävään. Eduskunnan puhemiehen vaalia vastaavasti äänestyksessä ei olisi virallisesti asetettuja ehdokkaita. Pääministeriehdokkaasta voitaisiin eduskunnassa äänestää enintään kolme kertaa. Jos kukaan ei olisi onnistunut kolmannellakaan kerralla saamaan tarvittavaa enemmistöä, presidentti nimittäisi pääministerin eduskunnan puhemiestä ja kaikkia eduskuntaryhmiä kuultuaan syntyneen poliittisen umpikujan selvittämiseksi eduskunnan epäonnistuttua hallituksen muodostamiseen tarvittavan yhteisymmärryksen saavuttamisessa. Muut ministerit presidentti nimittäisi esityksen mukaan asianomaisia eduskuntaryhmiä kuultuaan. Lisäksi esityksessä ehdotettiin luovuttavaksi siitä kelpoisuusvaatimuksesta, että oikeusministerin ja vähintään yhden muun ministerin tuli olla lainoppineita.

Perustuslakivaliokunta hyväksyi ehdotetut muutokset valtioneuvoston muodostamisen sääntelyyn useita vastalauseita sisältäneessä mietinnössään muutoin sellaisenaan, mutta teki lisäyksen, jonka mukaan presidentti nimittäisi muut ministerit nimenomaisesti pääministerin ehdotuksesta asianomaisia eduskuntaryhmiä kuultuaan. Pääministeri Ahon hallituksen esityksen pohjalta perustuslakivaliokunnan mietintöön sisältyneet lakiehdotukset hyväksyttiin talvella 1995 jätettäväksi lepäämään vaalien jälkeen pidettäviin valtiopäiviin. Maaliskuussa 1995 valittu uusi eduskunta kuitenkin hylkäsi ehdotukset vaalien jälkeen muodostetun pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen ohjelmaneuvoittelujen yhteydessä sovitulla tavalla joulukuussa 1995.

Valtioneuvoston muodostaminen uuden perustuslain mukaan

Pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen ohjelmaan keväällä 1995 sisältyikin sitten Perustuslaki 2000 -hankkeen käynnistäminen tavoitteena perustuslain tasoiseksi katsottavien säännösten kokoaminen uuteen, yhtenäiseen perustuslakiin. Ripeän työryhmä- ja parlamentaarisesti kokoonpannun komitean valmistelun pohjalta hallitus antoi 6. helmikuuta 1998 esityksen uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi eduskunnalle (HE 1/1998 vp).

Uuden perustuslain keskeisenä sisällöllisenä tavoitteena oli vahvistaa Suomen valtiojärjestyksen parlamentaarisia piirteitä. Tämän mukaisesti oli perustelua, että eduskunnan osuutta valtioneuvoston muodostamisenmenettelyssä olennaisesti vahvistettiin. Tavoitteena oli, että kansalaisten eduskuntavaaleissa ilmaisema tahto mahdollisimman välittömästi ilmenisi valtioneuvoston kokoonpanossa. Selvänä lähtökohtana oli myös pyrkimys parlamentaarisiin enemmistöhallituksiin, joiden osalta eduskunnan luottamus on jo etukäteen varmistettu.

Valtioneuvoston kokoonpanoa, ministereiden kelpoisuusvaatimuksia ja heidän vastuunalaisuuttaan eduskunnalle käsittelevä perussäännös on uuden perustuslain 60 §:ssä. Sen mukaan ministerien on edelleen oltava rehellisiksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia. Sen sijaan uuden perustuslain myötä on luovuttu siitä vaatimuksesta, että oikeusministerin ja vähintään yhden muun ministerin tulee olla lainoppineita. Pääperusteena muutokseen oli, että

parlamentarisessa järjestelmässä ministerit toimivat eduskunnan luottamuksen varassa ja että ministerin tehtävä on ennen muuta poliittinen luottamustehtävä. Tiukoilla muodollisilla kelpoisuusehdoilla ei siten ole perusteltua rajoittaa niiden henkilöiden piiriä, jotka voivat tulla nimitetyksi ministeriksi.

Valtioneuvoston muodostamista koskeva säännös on sijoitettu uuden perustuslain 61 §:ään, joka merkitsee pääministerin valinnan ja koko hallituksenmuodostamisprosessin ohjauksen siirtämistä käytännössä eduskunnalle ja luopumista aikaisemmin presidenttijohtoisesta valtioneuvoston muodostamisesta. Säännöksen mukaan eduskunta valitsee pääministerin, jonka tasavallan presidentti nimittää tähän tehtävään. Muut ministerit presidentti nimittää pääministeriksi valitun ehdotuksen mukaisesti. Valtioneuvoston nimittäminen kuuluu siten edelleen presidentin tehtäviin. Presidentti on kuitenkin sidottu nimittämään pääministeriksi henkilön, jonka eduskunta on tähän tehtävään valinnut ja muut ministerit pääministerin ehdotuksen mukaisesti. Näin normaalitilanteessa jo valtioneuvostoa nimitettäessä on varmistettu sen nauttima parlamentaarinen luottamus. Eduskuntavaalien tulos vaikuttaa siten välittömästi valtioneuvoston kokoonpanoon, mikä vahvistaa valtiosääntöjärjestyksen kansanvaltaista luonnetta. Perustuslain säännös ei kuitenkaan merkitse ehdotonta estettä parlamentaarisen vähemmistöhallituksen muodostamiselle.

Pääministeriehdokkaan nimeämisestä ja pääministerin valinnasta eduskunnassa säädetään perustuslain 61 §:n 2 ja 3 momentissa. Ennen pääministerin valintaa eduskuntaryhmät neuvottelevat hallitusohjelmasta ja valtioneuvoston kokoonpanosta. Eduskuntaryhmien asiana on siten sopia siitä, millä tavoin hallitusneuvotteluja viedään eteenpäin, ja ne myös valitsevat tarvittaessa vetäjän neuvotteluille. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan vetäjän tehtävään voi tulla kysymyksen tilanteesta riippuen esimerkiksi suurimman eduskunnassa edustettuna olevan puolueen puheenjohtaja, eduskunnan puhemies tai eroavan hallituksen pääministeri. Kaikkien ryhmien tulee saada olla mukana sovittaessa neuvottelujen käynnistämisestä. Prosessin edetessä neuvottelut kuitenkin käytännössä tiivistyvät joidenkin eduskuntaryhmien välisiksi. Sinänsä neuvottelujen käymistä ei ole sidottu mihinkään määrämuotoihin perustuslaissa. Sen sijaan perustuslakia kirjoitettaessa lähdettiin siitä, että hallituksenmuodostamisprosessin kaikissa vaiheissa tulee toimia niin, että valtioneuvosto voidaan saada muodostetuksi mahdollisimman pikaisesti. Puhemiehen asiana on lisäksi seurata hallitusneuvottelujen edistymistä eduskunnassa ja tarvittaessa käynnistää ne. Puhemiehen tehtävänä on myös antaa tasavallan presidentille selvitys hallitusneuvottelutilanteesta, jos eduskunnassa arvioidaan neuvottelutilanne jossakin vaiheessa hedelmättömäksi.

Eduskuntaryhmien neuvottelujen oltua tulokselliset ja kuultuaan eduskunnan puhemiestä tasavallan presidentin tulee viipymättä antaa eduskunnalle tieto pääministeriehdokkaasta. Hallitusneuvottelujen vetäjän asia on lähtökohtaisesti saattaa presidentille tieto tuloksellisista neuvotteluista. Presidentti on perustuslain tekstissä sidottu neuvottelujen lopputulokseen siitä, kuka olisi uuden valtioneuvoston pääministeri. Jos neuvotteluissa ei ole saavutettu tällaista lopputulosta, presidentillä on väljemmät mahdollisuudet nimetä pääministeriehdokas. Hallitusneuvottelujen vetäjän asiana on arvioida, ovatko neuvottelut päätyneet sellaiseen tilan-

teeseen, ettei niissä ole enää saavutettavissa ehdotusta enemmistön tukemasta pääministeriehdokkaasta. Tämän jälkeenkin eduskunnassa olisi mahdollista käynnistää uudet hallitusneuvottelut. Niiden aloittaminen merkitsisi sitä, ettei presidentti voi vielä antaa tietoa pääministeriehdokkaasta. Jos hallitusneuvottelut ovat pitkittyneet sillä tavoin, että niissä ei enää voida odottaa saavutettavan asiallista lopputulosta, on tilannetta asianmukaista punnita eduskunnassa laajemmin eduskuntaryhmissä. Ne voivat sopia esimerkiksi neuvottelujen uudelleen käynnistämisestä. Jos eduskunnassa neuvottelutilanne kuitenkin arvioidaan hedelmättömäksi, tulee puhemiehen tällaisen arvioinnin perusteella antaa selvitys presidentille. Presidentin osuus voikin perustuslakivaliokunnan mukaan (PeVM 10/1998 vp) korostua vain silloin, kun valtioneuvoston ohjelmaa ja kokoonpanoa koskevien neuvottelujen tulos on, että ei ole saavutettu asiallista ratkaisua hallituspohjasta ja -ohjelmasta eikä siksi myöskään pääministeriehdokkaasta.

Presidentin ilmoittama pääministeriehdokas valitaan pääministeriksi, jos eduskunnassa toimitetussa avoimessa äänestyksessä enemmän kuin puolet annetuista äänistä on kannattanut hänen valitsemistaan. Jos ehdokas ei saa vaadittavaa enemmistöä, asetetaan samassa järjestyksessä uusi pääministeriehdokas. Jollei uusikaan ehdokas saa yli puolta annetuista äänistä, toimitetaan eduskunnassa avoimena äänestyksenä pääministerin vaali. Valituksi tulee tällöin eniten ääniä saanut henkilö. Eduskunnan on oltava koolla sekä valtioneuvostoa nimitettäessä että sen kokoonpanoa merkittävästi muutettaessa.

Perustuslain 62 §:n mukaan vasta nimitetyn valtioneuvoston on viivytyksettä annettava ohjelmansa tiedonantona eduskunnalle. Samoin on meneteltävä valtioneuvoston kokoonpanon merkittävästi muuttuessa. Hallitusohjelman käsittely tuoreeltaan valtioneuvoston tiedonantona eduskunnassa ja käsittelyn päättävä luottamuslauseäänestys ovat luonteva aloitus tapa uudelle hallitukselle sekä työ lupa hallitusohjelman mukaisiin toimiin. Näin on kokonaisuudessaan luotu edellytykset Suomen valtiojärjestyksen keskeisiin periaatteisiin kuuluvan parlamentarismien periaatteen toteutumiseksi myös käytännössä heti valtioneuvoston muodostamisen alusta lähtien eli sille, että valtioneuvoston jäsenten tulee nauttia eduskunnan luottamusta. Itse parlamentarismien periaate on kirjattu perustuslain alkuun, sen ensimmäiseen valtiojärjestyksen perusteita koskevaan lukuun (PL 3 §).

Hallituksen muodostamisesta saadut käytännön kokemukset

Maaliskuun alussa 2000 voimaan tulleen uuden perustuslain mukaisesta hallituksenmuodostamismenettelystä saatiin ensimmäiset kokemukset uutta hallitusta muodostettaessa vuoden 2003 maaliskuussa toimitettujen eduskuntavaalien jälkeen. Eduskuntaryhmät neuvottelivat jo vuotta ennen vuoden 2003 eduskuntavaaleja valtioneuvoston muodostamiseen liittyvistä menettelytavoista. Tuossa yhteydessä kaikkien eduskuntaryhmien puheenjohtajat antoivat 5. maaliskuuta 2002 yhteisen suosituksen hallituksenmuodostamismenettelyjen käynnistysvaiheesta. Tämä kaikissa eduskuntaryhmissä käsitelty ja hyväksytty suositus osoittautui erin-

omaisesti toimivaksi tiekartaksi, joka oli samanaikaisesti sekä riittävän joustava että riittävän täsmällinen tarkoitukseensa.

Eduskuntaryhmien puheenjohtajien sopiman ja kaikkien eduskuntaryhmien hyväksymän suosituksen mukaan suurimman eduskuntaryhmän nimeämä henkilö kutsuu valtiopäivien avajaisten jälkeen muiden ryhmien edustajat neuvotteluun, jossa sovitaan hallitusneuvottelujen tunnusteluvaiheen vetäjästä. Tämän tehtävänä on selvittää eduskuntaryhmien suhtautuminen hallituksen muodostamiseen liittyviin keskeisiin kysymyksiin. Tunnustelujen jälkeen vetäjä kutsuu kaikki eduskuntaryhmät koolle ja kertoo työnsä tulokset sekä niistä tekemänsä johtopäätökset. Käytännössä suositus toimi siten, että eduskuntaryhmät nimesivät yhteiskouksessaan jo puhemieheksi valitun suurimman eduskuntaryhmän ehdottaman henkilön hallitustunnustelijaksi. Hän sai muutaman päivän kuluttua puolueilta vastaukset esittämiinsä ohjelmakysymyksiin, ja heti tämän jälkeen käydyissä keskusteluissa selkiytyi sekä hallitusohjelma että hallituksenmuodostaja. Hallitusohjelma työstettiin vajaan viikossa, ja asiaan kuuluvien puolue- ja ryhmäpäätösten jälkeen eduskunta valitsi presidentiltä tiedon pääministeriehdokkaasta saatuaan tulevan hallitusrintaman äänin eduskunnan puhemiehen pääministeriksi. Tasavallan presidentin tehtäväksi jäi sen jälkeen muodollisen nimityksen antaminen näin eduskuntaenemmistön muodostamalle hallitukselle.

Puhemiehen roolista oli kevään 2003 aikana jonkin verran keskustelua ja erityisesti siitä, onko sopivaa tai edes laillista, että puhemieheksi valittu henkilö toimii hallitustunnustelujen vetäjänä ja valitaan myöhemmin myös hallituksenmuodostajaksi ja pääministeriksi. Tältä osin Suomessa on itse asiassa vastaavia kokemuksia jo aikaisemmalta ajalta, jolloin eduskunnalla ei vielä ollut johtavaa roolia hallituksenmuodostamisessa. Eduskunnan perustuslakivaliokunta oli jo vuonna 1989 antamassaan mietinnössä (PeVM 10/1998 vp) esittänyt mielipiteenään, että muodostettaessa hallitusta eduskuntavaalien jälkeen tulisi ensimmäinen selvitystehtävä pääsääntöisesti antaa vastavalitulle eduskunnan puhemiehelle. Valiokunnan käsityksen mukaan selvitystehtävän antaminen eduskunnan puhemiehelle oli yleensä perusteltua silloinkin, jos hallituksen muodostamiseen joudutaan muussa vaiheessa kuin välittömästi eduskuntavaalien jälkeen. Selvitystehtävän antaminen puhemiehelle vahvistaisi valiokunnan mukaan eduskunnan asemaa hallitusta muodostettaessa, koska puhemiehen selvitys koskisi ensisijassa sitä, millä edellytyksillä eduskuntaryhmät katsoisivat uuden valtioneuvoston olevan muodostettavissa. Menettely oli omiaan korostamaan myös puhemiehen merkitystä.

Vuosien 1991 ja 1995 eduskuntavaalien jälkeen oli juuri kuvattu menettely käytössä. Roolien yhdistämiselle löytyy myös päteviä käytännöllisiä asiaperusteita. Jos suurimmaksi puolue-ryhmäksi muodostuu eduskuntavaaleissa jokin oppositiopuolueista, se on tietyllä tavalla tilanteessa, jossa sen edellytykset vetää hallitusneuvotteluja tehokkaasti eivät ole asianmukaiset, jollei sen edustajilla ole käytössään riittäviä julkisia voimavaroja. Nyt neuvottelujen vetäjässä yhdistyivät eduskunnan puhemiehen ja hallitustunnustelujen vetäjän roolit, mikä varmisti sen, että eduskunnan voimavarat olivat käytössä tunnustelujen ja sitä seuranneen hallituksen muodostamisen yhteydessä. Vuosien 1991, 1995 ja 2003 kokemukset ovat yhteneväiset ja myönteiset puhemiehen ja hallitustunnustelijan roolien yhdistämisen suhteen. Näin myös

varmistettiin se, että valittu eduskunta oli kykenevä asianmukaisesti hoitamaan ensimmäisen keskeisen tehtävänsä eli aikaansaamaan uuden toimintakykyisen hallituksen mahdollisimman pikaisesti.

Saadut kokemukset olivat myönteiset myös siltä osin, että koko hallituksenmuodostamisprosessi vietiin läpi mahdollisimman viivytyksettä. Hallituksen muodostamiseen tarvittiin nimittäin vaalipäivästä lukien vain 32 päivää, jolloin prosessin tehokas kesto ajankohtaan ajoittuneet juhlapäivät pois lukien oli vain 21 päivää. Se oli lyhyempi hallituksenmuodostamisaika kuin aikaisemmin keskimäärin siitakin huolimatta, että tällä kertaa vaihtui myös hallituskoalitio. Tältäkin osin eduskunnan ensimmäinen oma hallituksenmuodostamisprosessi sujui optimaalisesti.

Keväällä 2003 muodostetun hallituksen pääministeri Anneli Jäätteenmäki joutui kuitenkin vielä ennen kesätaukoa jättämään hallituksensa eronpyynnön 18. kesäkuuta 2003. Näin avautui mahdollisuus saada kokemus myös siitä, miten uudet hallituksenmuodostamismenettelyt toimivat silloin, kun uusi hallitus on muodostettava kesken vaalikauden. Eronneen hallituksen muodostaneilla eduskuntaryhmillä oli halu jatkaa hallitusyhteistyötä pääministeriä lukuun ottamatta entisessä kokoonpanossa ja aikaisemmin hyväksytyin hallitusohjelman pohjalta. Puhemiehen toimeksiannosta eduskunnassa laadittiin eduskuntaryhmien puheenjohtajien menettelytapasuositukseen vuodelta 2002 soveltuvin osin perustuva aikataululuonnos entiselle poliittiselle pohjalle rakennettavan hallituksen muodostamiseksi vajaan viikon kuluttua edellisen jättämästä eronpyynnöstä. Uuden hallituksen muodostaminen sujui hyvin täsmällisesti laaditun yksitoistakohtaisen aikataululuonnoksen mukaisesti. Tämä merkitsi sitä, että uusi hallitus aikaansaatiin alle viikossa edellisen eronpyynnön jälkeen.

Asiallisesti merkittävin sisältömuutos uudessa perustuslaissa oli nimenomaisesti valtioneuvoston muodostamismenettelyä ja pääministerin valintaa koskevan sääntelyn uudistaminen. Se merkitsi pääministerin valinnan ja hallituksen muodostamisen ohjauksen siirtämistä tasavallan presidentiltä eduskunnalle koko perustuslakiuudistuksen perustavoitteen eli Suomen valtiotäätönsä parlamentaaristen piirteitten vahvistamisen hengessä. Myös perustuslakivaliokunnan hallituksen perustuslakiesityksen käsittelyn yhteydessä tekemät muutokset osoittautuivat nyt saatujen kokemusten valossa onnistuneiksi. Toinen näistä oli se, että valiokunta korosti eduskuntaryhmien asemaa sen sijaan, että perustuslain tekstissä olisi mainittu hallituksen esittämällä tavalla puolueitten rooli. Toinen taas oli se, että perustuslakivaliokunta halusi madaltaa presidentille hallituksen esityksen perusteluissa kaavailtua roolia hallituksen muodostamisprosessissa. Rooli, mikä presidentillä reservivoimana joka tapauksessa myös hallituksen muodostamisessa on, näyttää hyvin riittävän ainakin konsensushakuisissa oloissa.